

Aktivnosti uz izložbu *Lica gladi*

UVOD

Izložba *Lica gladi* rezultat je suradnje Etnografskoga muzeja i Instituta za etnologiju i folkloristiku, odnosno dviju etnologinja koje se dugi niz godina bave temom prehrane, Tanje Kocković Zaborski i Melanije Belaj.

U vremenu kada se na svjetskoj razini osmišljavaju strategije borbe protiv gladi i njezina postojanja autorice su izložbom željele osvijestiti glad, ponajprije onu nametnutu, ali i onu samonametnutu. Tema gladi ne prikazuje se samo kroz povijest, nego se posebno naglašava i borba protiv gladi u današnjem društvu. Fokusirajući se ponajprije na Hrvatsku, posjetiteljima je tema prikazana i u širem kontekstu gladi u svijetu. Gladi kao činjenice u današnje doba postali smo svjesniji tijekom kriznih vremena koja su pogodila svijet poput pandemije i *lockdowna*, a Hrvatsku i potresi u Zagrebu i njegovoj neposrednoj okolini te Sisačko-moslavačkoj županiji (u Petrinji, Sisku i Glini). Rat u Ukrajini kontinuirano mijenja gospodarsku sliku ne samo Europe, već i svijeta, te utječe na raspodjelu hrane, namirnica, njihove dostupnosti i uzrokuje oskudicu, neimaštinu i – glad.

Odabirom tema željele smo dati tek uvid u duboku problematiku gladi, postaviti pitanja i otvoriti raspravu. Nismo željele davati odgovore i nuditi rješenja. Jedan od ciljeva bio je i potaknuti na razmišljanje, ali i na akciju. Što može pojedinac, manja grupa ljudi, zajednica napraviti da gladi ne bude? Kako pomoći susjedu, prijatelju?

Postav je koncipiran kroz nekoliko tema. Najveću cjelinu čini segment izložbe nazvan *Borba protiv gladi* u kojem se govori o načinima na koje se ljudi kroz povijest, ali i danas bore protiv gladi. Dio izložbe posvećen je recentnim zbivanjima u potresom zahvaćenim područjima i životu u pandemiji za vrijeme *lockdowna*. U drugom dijelu izložbe glad smo promatrale kao političko sredstvo. Primjeri iz svjetske i domaće povijesti jasno pokazuju kako glad postaje sredstvo kojim se može manipulirati masama, ali i pojedincima, pružati otpor, izražavati moć, poticati sukob, usmrćivati. U dijelu izložbe koji je nazvan *Ritualni/običaji za blagostanje ili kako zatiremo praiskonski strah od gladi* prikazujemo svima poznate običaje od kojih su još mnogi i danas u praksi kroz drugačiju prizmu. Naime, većina će ljudi saditi božićno žito za sv. Luciju, ukrašavati zelenilom svoje kuće, stanove, bojiti jaja na Uskrs. No, rijetki će znati da su te ritualne radnje pomagale našim precima da premoste upravo praiskonski strah od gladi. U prošlosti ljudi su više živjeli u suglasju s prirodom i njihov život ovisio je o tome hoće li polje roditi i životinje

ostati zdrave. Naime, o tome svemu ovisilo je i njihovo zdravlje, ekonomska situacija i opstanak. Simboličkim radnjama na koje obraćamo pažnju na izložbi osvještujemo njihovu univerzalnu pozadinu, a na neki način upućujemo ljude na blagost i poštivanje prirodnog i životinjskog svijeta jer ćemo na taj način osigurati opstanak planeta u budućnosti. U zadnjem dijelu izložbe, koji je posvećen odnosu gladi i tijela, bavimo se samonametnutim gladovanjem. U ovome dijelu problematiziramo odnos prema tijelu koji je u današnjem konzumerističkom svijetu potpuno iskrivljen i u kojem se nekontroliranim postovima i dijetama sve više razvijaju poremećaji hranjenja i to u sve mlađoj populaciji (Belaj 2023:1).

RADIONICE

Jedan od važnih ciljeva muzeja kao baštinske institucije jest suradnja sa zajednicom koja se na ovoj izložbi mogla vidjeti u brojnim segmentima kao što su organizacija brojnih aktivnosti za posjetitelje koje su se sastojale od radionica, predavanja, okruglih stolova. U aktivnostima su sudjelovali mnogobrojni posjetitelji, od onih najmlađih pa do umirovljenika.

Tijekom istraživanja i pripremanja izložbe dogovoren je okvirni plan aktivnosti s muzejskim pedagoginjama koji smo nakon otvorenja izložbe po potrebi nadopunjavale, i odlučile smo svaki mjesec imati jedno predavanje, nekoliko radionica i autorskih vodstava. Posebno su nas se kao autorice dojmila autorska vodstva kojih smo uistinu održale zamjetan broj. Naime, često su bila vrlo interaktivna, poučna i nama osobno dojmljiva. Znalo se dogoditi da smo nakon njih prikupile gotovo istu količinu građe koju smo predstavile publici. Tema izložbe i njezine pod teme pokazale su se kao važna nit koja povezuje sve ljude te su posjetitelji nerijetko iznosili iskustva povezana s glađu, vlastitom ili pak svoje obitelji ili čak i znanaca. Od samih posjetitelja dobili smo mnoštvo uvida u teme koje smo izložile, a koji su nam omogućili da započnemo o izložbi razmišljati kao o projektu ili svojevrsnoj platformi koja bi prikupljala i dalje građu o temi, ali i artikulirala i priopćavala probleme povezane s glađu diljem svijeta.

S obzirom na to da smo izložbom prikazale samo neka od brojnih lica gladi, želja nam je bila da putem aktivnosti uz izložbu djelujemo u širem kontekstu. Zato smo odlučile da će aktivnosti uz izložbu, koje služe kao mogućnost produbljivanja nekih tema koje smo samo naznačile, biti vezane uz prehranu, jer naime prehrana je također jedno od lica gladi – može se manifestirati kroz razvoj poremećaja hranjenja, ali i kao nedostupnost hrane određenim društvenim grupama ili pak dijelovima svijeta. Upravo zato tijekom trajanja izložbe održane su brojne radionice za djecu i odrasle povezano s pripremom uravnoteženih obroka.

Organizacija radionica pripreme hrane izazovnija je i skuplja nego priprema nekih drugih radionica. Naime, u muzeju nije moguće kuhati hranu, pa smo radionice za odrasle gdje se kuhalo, peklo i kiselilo organizirali u prostoru Kuhaone na Gornjem gradu. To je prostor koji služi za organizaciju radionica prehrane jer je opremljen kuharskim jedinicama, prostorima za pranje posuđa, hladnjacima i pećnicama. Voditelji radionica kuhanja za odrasle bili su Sanja Bilas i Hrvoje Krajinović. Sanja Bilas, vlasnica brenda *Fakat fino*, kuharica i organizatorica brojnih kuharskih radionica, u sklopu izložbe održala je dvije radionice: *Fermentacija* i *Bezmesna prehrana* u prostoru Kuhaone na Gornjem gradu. Hrvoje Krajinović, voditelj kulinarsko-edukativnih radionica vodio je radionicu *Zero food waste*. Zamisao obiju radionica bila je kako pripremiti ukusne i zdrave obroke poštujući načela štedljivosti i recikliranja.

U muzeju je radionicu pripreme jednostavnih i ukusnih obroka održala i Maja Brekalo, kreatorica bloga *Delicious & Healthy by Maja* i autorica hit kuharice *Moja sretna hrana*. Posebnost ove radionice bila je u tome da je sve što se pripremalo na radionici bilo sirovo, odnosno nije zahtijevalo termičku obradu.

Posebno zanimljive radionice branja samoniklog bilja u prirodi za djecu i odrasle pod vodstvom Martina Reljanovića, šumskog kuhara, organizirali smo u jesen i u proljeće. Na tim su radionicama polaznici naučili prepoznavati i brati samoniklo bilje te su saznali zanimljivosti o jestivim gljivama, a na kraju šetnje pripremali su i degustirali ono što su ubrali.

Osim za odrasle, organizirali smo brojne radionice pripreme hrane za djecu. Imajući na umu da su se te radionice održavale u Muzeju, naše voditeljice i voditelji radionica s djecom su pripremali jednostavne recepte koje su polaznici radionica mogli i sami kasnije pripremiti kod kuće. Hrvoje Krajinović, voditelj kulinarsko-edukativnih radionica, s našim najmanjim posjetiteljima pripremao je zdrave i jednostavne recepte od voća i povrća na četirima radionicama. Na mini prazničnoj radionici muzejska pedagoginja Anastazija Petrović s djecom je oblikovala zdrave kuglice od datulja i orašastih plodova. Osim toga, organizirali smo i dvije radionice pod nazivom *Zdravo i fino* u suradnji i pod vodstvom Saveza društava „Naša djeca“, Društva „Naša djeca“ Zabok.

Osim radionica pripreme hrane, organizirali smo radionice filcanja vune izrađujući bundeve u jesen 2022. pod vodstvom Anamarije Marčinko, kukičanja torbi za tržnicu pod vodstvom Ane Marije Mužević, radionicu izrade proljetnih vjenčića povodom Jurjeva pod vodstvom Kulturno-umjetničke udruge „Magda i Luisa“, radionicu i kamišibaj¹ priču *Mačka koja je mnogo jela* povodom Noći muzeja koju je održala udruga „Kozlić“. Organizirali smo praznične radionice animacije za djecu koje je vodila Maša Udovičić. Na radionicama je nastao animirani film *Gladan kao pas*. Muzejska savjetnica i voditeljica muzejske edukacije Željka Jelavić održala je dvije radionice *Slike tijela* za srednje i osnovne škole.

PREDAVANJA, OKRUGLI STOLOVI I PREDSTAVLJANJA INICIJATIVA

Uz izložbu je održano nekoliko predavanja. Odmah po otvorenju predavanje o neobičnim namirnicama održala je suradnica izložbe Jelena Ivanišević iz Instituta za etnologiju i folkloristiku: *Tko travu zna kuhati, taj nikad neće ostati gladan*. Naime, neobične namirnice koje su kroz povijest u vrijeme teških vremena i gladi ljudi koristili upravo je tema koju je kolegica za potrebe izložbe podrobnije obradila. Osim samoniklog bilja, mesa raznih ptica, morskih zvijezda, vukova, veliku grupu namirnica, kako je istaknuto u predavanju, čine takozvane alternativne krušarice – namirnice od kojih se pravilo brašno koje se miješalo s uobičajenim kako bi zalihe siromašnih kuhinja bile što izdašnije. Neke od njih su korijen rogoza, brezova kora te žir crnike. Nakon toga slijedilo je predavanje *Organska/biološka proizvodnja hrane* poljoprivrednice i filozofkinje Ane Smokrović, koja uzgaja hranu prema biodinamičkim principima, prodaje povrće na tržnici u Rijeci, održava edukacije o prirodnoj i uravnoteženoj prehrani te vrtlarenju. U predavanju se osvrnula na vrijeme u kojemu živimo i u kojemu bilježimo opasnu redukciju divljeg

1 *Kamishibai* (hrv. kamišibaj) je japanska vještina pripovijedanja uz pomoć slika na maloj drvenoj pozornici. Pripovijedanje se odvija uz pomoć male drvene kutije *butai* (hrv. butaj) u koju se umeću slike/cртеži koji služe kao ilustracija prilikom pripovijedanja (<https://www.skolskiportal.hr/sadrzaj/ucitelji-stvaraju/kamishibaj-pripovijedanje-uz-slike/>, preuzeto 28.6.2023.)

svijeta, zagađenje te radikalno smanjenje bioraznolikosti uslijed klimatskih promjena. Pokušala je približiti način na koji promišlja poljoprivredu i istaknula kako bismo trebali usvajati nove paradigme proizvodnje i uzgoja hrane koja će pomoći u sprječavanju devastacije svijeta kakav poznajemo. Na tragu prethodnih dvaju predavanja bilo je i ono Sani Sardelić, kustosice Gradskog muzeja Korčula: *Samoniklo jestivo bilje – jedno od lica gladi ili obilja?*. U predavanju se osvrnula na zaboravljeno bilje korčulanskog, ali i šire, dalmatinskog, mediteranskog kruga te znanja o njegovu blagotvornu utjecaju na prehranu, zdravlje, život i opstanak planeta.

Predavanje muzejske savjetnice i voditeljice muzejske edukacije Željke Jelavić zaokružilo je tematsku cjelinu izložbe *Glad i tijelo*. Naime, u svom predavanju *Kilo gore, kilo dole: konzumerizam, glad i tijelo*, Jelavić se bavila kulturnim konstruktima poželjnih tjelesnih ideala, kulturi dijeta, mitovima o ljepoti, konzumerizmom i samonametnutim gladovanjem u svrhu ostvarivanja idealnog tijela.

U okviru izložbe predstavila se *Hrvatska mreža za beskućnike*, udruga koja djeluje na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Osnovana je s ciljem unaprjeđenja skrbi o beskućnicima i beskućnicama te drugim socijalno isključenim skupinama pružanjem podrške i pomoći organizacijama koje se bave problematikom beskućništva, podizanjem svijesti i razine informiranosti javnosti te senzibiliziranosti za problematiku beskućništva. Tijekom uskrasnih blagdana u prostorima Mreže muzejska pedagoginja Anastazija Petrović održala je radionicu ukrašavanja jaja. Osim predstavljanja Hrvatske mreže za beskućnike tijekom izložbe, a prilikom otvorenih vrata Muzeja, za njegov rođendan ugostili smo volontere i korisnike inicijative *Od srca do srca za beskućnike i potrebite*, grupe koja se brine o prehrani i zbrinjavanju siromašnih građana i beskućnika u gradu Zagrebu. Također, Etnografski muzej se pridružio akciji Hrvatskog Caritasa *Za 1000 radosti! Govori dobrim!*. Akcija je nastala prije dvadeset godina i prerasla u cjelogodišnji program kojim se u okviru izložbe *Lica gladi* prikupljala konkretna pomoć za najsiromašnije obitelji koje teško preživljavaju boreći se s bolesti, nezaposlenosti i siromaštvom. Prihod od Božićnog sajma EMZ-a bio je namijenjen svim potrebitima u akciji. Ove aktivnosti dio su jedne od većih cjelina izložbe *Borba protiv gladi*, a njima se javnost željela osvijestiti o problemu siromašnih i gladnih na lokalnoj razini, u našem gradu i susjedstvu.

Osim navedenoga, u okviru izložbe održano je predstavljanje radova inozemnih studentica Croaticuma, centra za hrvatski kao drugi i strani jezik. U okviru ove aktivnosti studentice iz Poljske, Albanije i Ukrajine održale su na hrvatskom jeziku izlaganja o istraživanju gladi u svojim matičnim državama kroz razne povijesne epohe i angažmane pojedinaca.

Godišnji forum Zagrebačkoga knjižničarskog društva održan je u EMZ-u u okviru izložbe *Lica gladi*. Tema ovogodišnjeg foruma i panela bila je *Glad za knjigom* na kojemu je ugošćeno nekoliko stručnjakinja iz raznih područja koje su tematizirale važnost knjižnica i knjiga u senzibiliziranju javnosti o društveno ranjivim skupinama, klimatskim promjenama, važnosti uravnotežene prehrane i tjelesne aktivnosti za boljitak planeta i svih nas na njemu.

ZAVRŠNO

Još jedna posebnost ove izložbe jest i suradnja s institucijama. Prvenstveno je tu suradnja na pripremi i realizaciji izložbe između Etnografskog muzeja i Instituta za etnologiju i folkloristiku. Osim toga, prilikom istraživanja za izložbu od presudne važnosti bila je suradnja s kulturnim antropologinjama, povjesničarima, nutricionistima odnosno udrugama i institucijama u koji-

ma spomenuti stručnjaci rade. Prilikom pripreme izložbe bitno je istaknuti i međumuzejsku suradnju u vidu posudbe predmeta i ostale pomoći među muzealcima (Hrvatski državni arhiv, Javna ustanova Spomen-područje Jasenovac, Muzej grada Zagreba, Hrvatski muzej medicine i farmacije pri HAZU, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka).

Važno je istaknuti i suradnju Muzeja sa zdravstvenom ustanovom u vidu organizacije javnozdravstvene kampanje *RemekTijelo* te projekta *Mala škola prevencije poremećaja hranjenja* koja je trajala tijekom izložbe. Autorice izložbe, muzejske pedagoginje, muzejska knjižničarka i stručnjaci Dnevne bolnice za poremećaj prehrane H(RANA) Klinike za psihijatriju Sveti Ivan osmislili su projekt *RemekTijelo* koji ima za glavni cilj edukaciju i preveniranje poremećaja hranjenja za najosjetljiviju populaciju – adolescente. Stručnjaci Dnevne bolnice održali su osam radionica (siječanj – svibanj 2023.) u Etnografskom muzeju za dvadesetak polaznika male škole prevencije poremećaja hranjenja koji su odabrani na natječaju na koji su se mogli prijaviti šaljući crteže, sastavke, poeziju, filmove na temu prevencije poremećaja hranjenja. Na kraju ovog projekta polaznicima su dodijeljene diplome te su postali/e ambasadori/ce prevencije poremećaja hranjenja koji će ta svoja znanja prenijeti kolegama u školama koje polaze.

Osim ovog projekta, tijekom izložbe je, kao što je navedeno, održano sveukupno dvadeset tri radionice za odrasle i djecu, četiri predavanja i tri predstavljanja udruga. Nije nevažno istaknuti da je održano stotinjak stručnih i autorskih vodstava kroz izložbu. Posebno ističemo izrazito velik porast posjeta srednjoškolaca za koje su vodstva bila tematski posebno „pojačana“ na dijelu izložbe koji tematizira odnos gladi i tijela (i poremećaje hranjenja).

Nije manje važno istaknuti da je Hrvatsko muzejsko društvo odlučilo otvoriti ovogodišnju Noć muzeja koja je organizirana na temu *Muzeji su važni* upravo u Etnografskom muzeju, odnosno u prostorima izložbe *Lica gladi* i na taj način pokazalo aktualnost i važnost ove teme i same izložbe.

LITERATURA I IZVORI

BELAJ, Melanija. 2023. „Uvod“. U: *Lica gladi: sit gladnom ne vjeruje: Etnografski muzej, Zagreb, 22. rujna 2022. – 2. svibnja 2023.* T. Kocković Zaborski, ur. Zagreb: Etnografski muzej i Institut za etnologiju i folkloristiku, str. 1-5.

MARKOVIĆ, Matilda. 2020. „Primjena pripovjedačko-kazališne tehnike kamišibaj u nastavi. Kamišibaj – pripovijedanje uz slike“. Školski portal, objavljeno 29. ožujka 2020., <https://www.skolskiportal.hr/sadrzaj/ucitelji-stvaraju/kamisibaj-pripovijedanje-uz-slike/> (pristup 28.6.2023.).